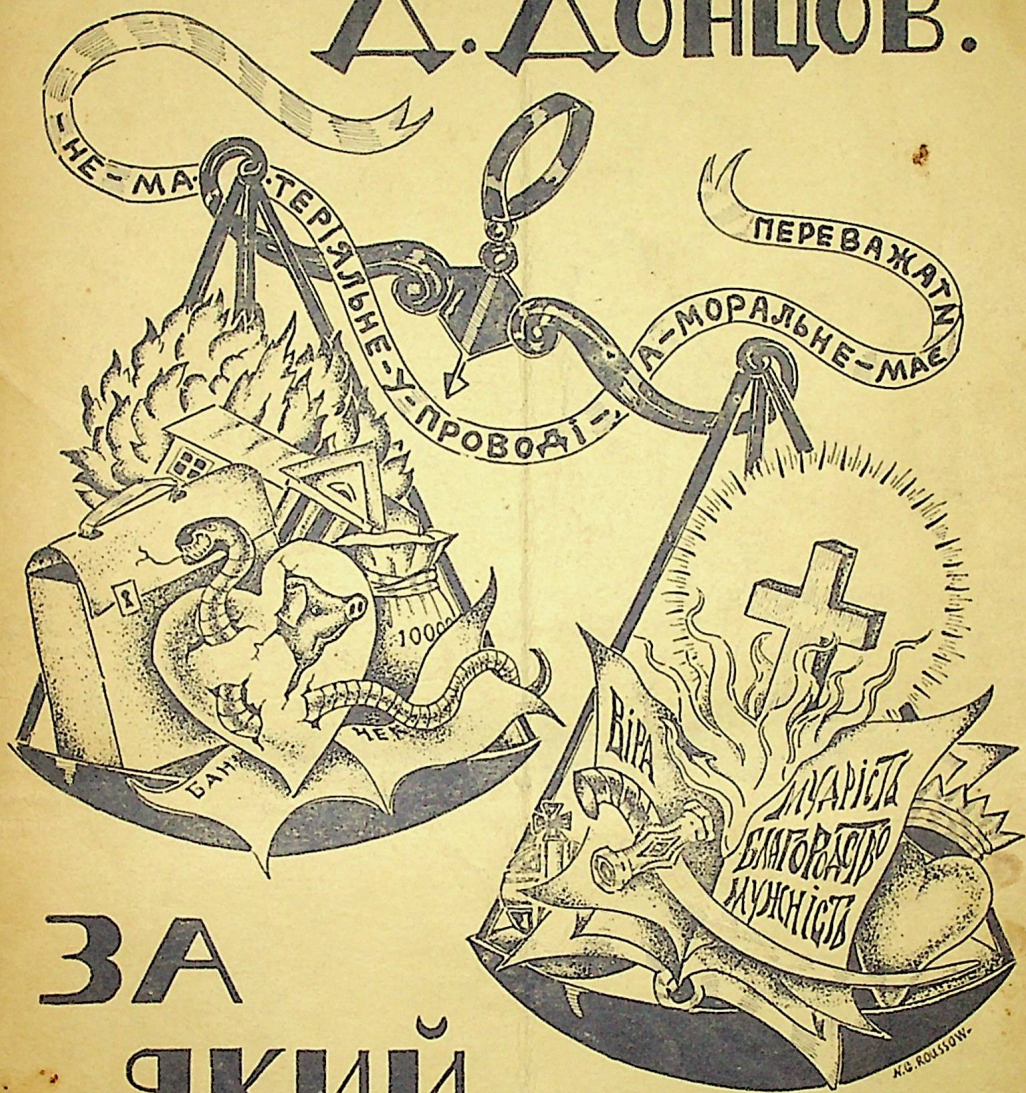
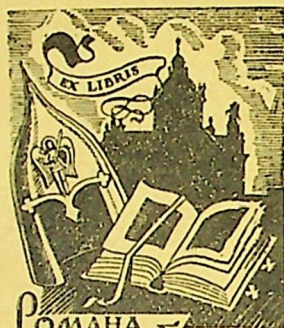

Д. ДОНЦОВ.

**ЗА
ЯКИЙ
ПРОВІД ?**

РОМАНА
ГЕНИК-
БЕРЕЗОВСЬКОГО

В. П. Дуб.
І. Тодрулі
з милості
Дмитро
22.4.48

ДМИТРО ДОНЦОВ

ЗА ЯКИЙ ПРОВІД?

РЕФЕРАТ ВИГОЛОШЕНИЙ НА БЕНКЕТИ
В ПРИНС ЕДВАРД ГОТЕЛІ У ВИНДСОРІ,
ОНТ., В ДНІ 29. ТРАВНЯ, 1948 р.

1948

НАКЛАДОМ ПРИЯТЕЛІВ АВТОРА

ДРУКОМ НОВОГО ШЛЯХУ, ВИНІПЕГ, КАНАДА

ків, сліпих вождів”, то зараз зісуття пішло даліше, на нищі шаблі спільноти; тоді й “юнаки збіднілі і доньки удалися в розпусту, Бога і правду Його забувши”. Деморалізувався провід, деморалізувалася й маса. Знав це явище своєю геніяльною інтуїцією й Тарас Шевченко. Безліч прикладів знайдете в нього на тему, що як гинула або ледачіла провідна кляса на Україні, то “над дітьми козацькими поганці запанували”. Охляв і знікчемнів провід, і ось вже знову Господь “покрив срамотою свої люди й вороги нові розкрадають як овець нас” і знущаються над нами. Казали наші прадіди : “от глави риба, от начальників собранія растрліваються, загнивають, погибають”.

Питання проводу є перворядної ваги для всякої спільноти. Маса як дитина, хоч відчуває, де її болить або чого хоче, та не вміє сказати, уняти свого бажання в ясне речення, в формулу. Вона простягає руку, кричить, але не все скаже. Завданням проводу — її неясне стремління уняти у виразну формулу, ідею, дати дороговказ і ціль.

Візьмім Україну! В 1917-19 рр. і Київ, і земля обополі Дніпра мали український характер. Це була Україна, майже така як в XVII-XVIII в. Але в XIX в. це була Росія, “Югозападний Край” або “малоросійскія губернії”, а перед тим це була Польща! І не через державну приналежність тільки. Ще за старого В. Антоновича Київ був польським містом, більшість студентів на університеті там була польська, а на Лівобережжю Задніпрянщину називали наші селяни Польщею ще за Олександра II-го. Але при всіх тих змінах — населення, його величезна більшість, село, лишалося те саме, українське. Говорило по українськи, співало українські пісні, жило своїми прадавними звичаями; та як бачимо, не вона, не ця більшість, надавала країні її — так скажу — національну вивіску — шильд. Це робила завжди кождоразова провідна, культурно, економічно або політич-

но - пануюча в краю верства. Якою національно ця верства була, таким був і край національно і політично; бо ця верства впихала більшість в своє культурне, економічне або політичне річище. Тому м.и. відвічним стремлінням Московщини було обезкровити, залякати, фізично винищити, або скорумпувати й винародовити не тільки провідну верству України, але й взагалі всіх тих націй, які московський націоналізм вибрав за предмет свого ненажерливого імперіялізму. Коли йому вдавалося знесилити провідну верству, маса, нарід була вже легкою здобиччю.

Який повинен бути провід щоб стати на височині свого завдання? Особливо в наші трівожні й вагітні жахливими подіями дні?

Поширена думка, що в проводі може бути кождий, кого виберуть; що політичний провідник це або фахівець, або добрий адміністратор, або спритний бізнесмен. Але такі погляди панують в близьких до розкладу спілнотах. Щоб бути провідником не вистане перестудіювати конституцію, парламентський правильник. Не вистарчить провідникови мати виборчі голоси. Ще щось він мусить мати... Мудрці й пророки післані Богом Україні знали добре, що провідна верства, коли вона дійсно є такою, — це зовсім инша порода людей. І розумом, і серцем, і волею, високо стоять вони над масою народу, над пересічною людиною. Знав це Шевченко. Маса народу — це були оті “душеубогі”, “незрячі гречкосії” — іноді ще острішими словами картав він їх; хоч і любив він їх, та знав що ратувати їх і вести покликаний хто інший: окрема кляса людей, а всі чесноти тої кляси втілювалися у нього в тих, кого він знав з історії під іменем козацтва, “козацького паньства”. Були це люди з осібною “козацькою, чистою, святою кровію”, з “благородними кістками”, що в обороні “гречкосіїв” туго могили начиняли своїм “бла-

городним трупом". Цеї породи людей звеличував він в постаттях Гонти, Залізняка, Дорошенка, Мазепи, Гордієнка, Патія, Галайди, Гамалії, та ин. Були це в нього "святії лицарі", з "орлім оком", вогненным, для тої святої справи горіючим серцем і твердої волі, люди душевної кріпости і героїчної вдачі. Не мир за всяку ціну, не вигода — були їх ідеалом, а велич і слава, а мали в собі основну прикмету володарської кляси: "вміли панувати"!

Характеризуючи основні прикмети нордійської раси, з якої вийшли провідники англійської нації, англійські учені називають "домінірін спирит" те, що наш поет називав "вмінням панувати". Навязуючи до таких репрезентативних постатей своєї історії, як Нелсон, Питт перший або другий, англійці підкреслюють такі прикмети як "одасити", "джой ов батл" — на полі бою чи на арені політичній, "джініос ов агресіон". Де які з них мали навіть (як Нелсон) "сомтін ов е пайрат" в собі, що не заважало їм бути великими будівничими величі своєї нації. Кождий з них був "файтер, фірлес ін вордс енд екшн", далекозорий, шляхетний, відданий слуга генієві свого народу — вимріяна раса провідників, яка заломила потугу Пилипа Еспанського, Голяндії, Наполеона, Німеччини, збудувавши першу по Римі імперію.

Цей тип провідника, що в нашій історії знаходимо в постаттях Святослава, Володимира, гетьмана Богдана, — далекий був від ідеалу провідника, виробленого в другій половині XIX. віку: ідеалу "працівника на народній ниві", людини "тихої буденної праці", які нову татарщину думали перемогти "наукою й просвітою" та вірою в автоматичний "поступ" людскости; або ідеалу "реального політика", не кажучи вже про "ідеал" спекулянта від політики, теж досить поширений "ідеал" нашого віку... Ні, типи нашого козацького паньства, як і такі типи як Питт або Клемансо — не були "такі як всі"! Була це раса "луччих людей", які головою пере-

ростали оточення характером, мудрістю, благородством. Ці люди інакше думали, відчували, поступали, інакше жили.

Шляхетні, — вони не для привати жили чи матеріальних благ, а найвище ставляли Бога, честь і свою велику справу, над всім дочасним, особистим.

Мудрі, знали вони таємні закони розцвіту й занепаду спільнот, проникаючи зором за поверхню зявищ і заслону часу в їх суть і в майбутнє.

Кріпкі, мужні, — вміли ставити чоло небезпеці і здійснити ризиковні задуми, служачи тільки ідеалові, правді своїй, не підлещуючись ні царям, ні юрбі, ні подіям.

Ці три прикмети, **шляхетність, мудрість, відвага**, — три основні прикмети володарської кляси. Є про них і в Євангелії згадка, що коли провідники народу тратять мудрість, благородство і відвагу, — близькі вони до упадку. З проводом жеж, який ті три прикмети посідає, ніякий ворог нічого не зробить: **шляхетного не підкупиш, мудрого — не обдуриш, мужнього — не залякаєш!**

Г. Сковорода писав, що є дві породи людей: одні роджені вести, другі — за ними йти. “Хто колісцятком, а хто ключиком в годиннику має бути”, — писав він — залежить від природи людини, від її вдачі, від “сродности”, нахилу. “Черепасі сродне плазувати, орлові — літати, не навпаки”! Кожний виказує те, до чого створений. Непокликаний того **не навчиться**: наука доводить до досконалости сродність. Колиж нема сродности, що тоді зробить наука? Птаха можна навчити літати, але не черепаху!... Пес стереже отару день і ніч з вродженої любови й шарпає вовка з вродженого нахилу, не зважаючи на те, що сам себе наражає на небезпеку, що розшарпають його хижакі... Ні кінь, ні свиня того не зроблять... Бо не мають до того природи. Хто тую природу має, той стане з Яреми — “Хамового сина” козаком Галайдою; той “неба достане коли по-

летить” крилами, які за плечима почув. Хтож тої “сродности” не має, той вмре наймитом, хочби не знати на яке становище сприяючі обставини його видвигнули. Дайте йому крила, він вулицю ними замітатиме.

Не можна ті дві природи до себе рівнати. Їх наявність це просто факт, що не потребує дальших пояснень. Писав у байці Глібів:

Почув я раз, старі сміялись люди,
Що квач притикою не буде.
Питаю: — Як? — А так як бач!
Причина невелика: якая-ж із квача притика,
Коли він квач?

Квач притикою не буде, ані черепаха орлом, ні свиня сторожевим псом. Не буде Барабаш Хмельницьким, ні Кочубей Мазепою. Тільки люди, самою вдачею покликані до провідництва, як апостоли до своєї місії, поведуть націю через всі пороги до обраної мети.

І навпаки, катастрофа все наступає коли в проводі опиняються люди з невідповідною до великого завдання вдачею. Катастрофа наступає, коли шкапа чи безрога беруться робити діло сторожевого пса; коли черепасі заманеться літати як орлові. Тоді наступають в країні оті “златії дні Астреї” Котляревського з їх “славним народом”, коли-то

Міняйлів брали в казначеї,
А фігляри писали шот...
Вожатими були сліпці, каліки,
Ораторами недоріки,
Шпигуном з церкви паламар...
І все робили назворот:
Що строїть треба, те ламали,
Що треба кинуть, те ховали,
Що класть в кишеню, кляли в рот.

Це звучить смішно? Але з цієї коміки прозирала трагічна правда. Хто мав очі щоб бачити, той міг оглядати “златії дні Астреї” в Європі й на Україні в часі між двома війнами. Раювання божевільних. Європейські країни повні були в той час провідників з під соціялістичного людофронтowego стягу, яким не в голові була цілість

нації, лиш так званий соціяльний поступ: на Бога менше податків і видатків на військо! На Бога менше праці! На Бога менше Бога в родині і в школі! Мир, мир, мир за всяку ціну!... Дарма що від того росла доріжня, падав експорт, заламувалася оборонна сила нації, підупадав її войовничий дух, плюгавилася ідея вітчизни... Дарма що шезала посвята для рідного краю, яку заступав особистий або клясовий егоїзм, дарма що погоня за рівністю й безпекою гонила одну націю за другою під залізну палицю тоталітарної держави, в якій зникла свобода, а кляси й одиниці ставали рабами нової, страшнішої тиранії. А в многих країнах — в той час між двома війнами — галям зароїлися московські Квіслінги: Тореси, Дюкло, Ляскі, Пасіонарії, Толіяті, Димітрови, Затонські, Коцюбинські, Винниченки, Мануїльські, Крушельницькі, підготовлюючи ґрунт для наступу Москви.

Повиринали “ліберальні” й “демократичні” політики, які захвалювали большевицьку “демократію”, (“червоний декан” Кентерберийський). Появилися “демократичні” часопісі, в яких лаяли протибольшевицькі фільми і захвалювалися твори найбільшого масового злочинця нашого віку — Леніна... Появилися “демократичні” політики, які — під диктат Кремля — напастували власну країну за її нібито “імперіялізм”, захвалюючи “паціфізм” советських загарбників. Появилися соціялістичні рецедивісти, одержимі негасимим бажанням спільного фронту з комуністичними “товарищами”... Щоби спільним фронтом довершити руїну християнської цивілізації за вказівками їх спільного пророка Маркса... В соціяльній верхівці Заходу — ріжних кляс, станів і партій — зароїлося від тих, кого Котляревський звав душевними каліками й сліпими вождями, які ведуть свої народи до моральної й матеріяльної загибелі й до рабства.

Цей розклад в провідницькій верстві Заходу, що

вимагає негайної й корінної курації, — не моя вигадка. Його початок — підчас французької революції — бачив знаний політик і філософ англійський Едмунд Борг, його описував І. Тен, італієць, Г. Ферреро і, особливо, еспанець Ортега і Гассет, а є цей процес занепаду в безпосереднім звязку з доконаним вже або прогресуючим розвалом старих європейських монархій, між 1-ю і 2-ю війнами, та їх правлячих аристократій. Про упадок респекту до ідеалу свободи пише “Бритийська Енциклопедія”, про ідеал “рівности”, який почав панюшитися в наш “вік мас” разом з тенденцією до бюрократизації, стандаризації і до тріумфу пересічности в усіх ділянках життя. Стремління до свободи вільно думати, говорити, писати й молитися, — уступило місце стремлінню до “секюриті” під опікою всепотужної бюрократичної держави. Замість свободи, маса зажадала їжи, убрання, “жилплощи” за ціну зречення незалежности і в остаточнім непередбаченім рахунку — за ціну зниження морального, умового і навіть матеріального рівня цивілізації.

От ці часи видвигнули на поверхню й нову “еліту”, про яку щой-но згадав і яка так разячо різниться від тої, якій на зміну вона прийшла. Людей на міру Пінта, Кавура, Рішеле, Клемансо тепер не знайти і в день з ліхтарем. А коли й висунеться подібна маркантна постать, як напр. ген. Маршал, або Бевин, вони заразже стають предметом заїлого нападу тоталітарних нібидемократів.

На Україні процес занепаду вершків суспільства почався від розкладу козацької старшини, нашої правлячої аристократії, — розкладу, що осягнув свого зеніту в часи Шевченка. А нова народницька інтелігенція — що від половини XIX. в. зголосила права на провід народом, не хотіла на жаль навязати обірвану нитку старокіївської й козацької традиції... Драгоманівщина — хоч з самого свого народження спіткала спротив одиниць

і гуртків — наклала свою згубну печать на ментальність широких кол нашої інтелігенції аж до наших днів. Драгоманов багато зусиль доклав, щоб знищити культ Шевченка, цієї ланки, яка вязала сучасність з героїчним минулим. Він не терпів його за його горючий дух (який звав “фанатизмом”), за звеличання колишньої слави (що звав “ретроградством”), за релігійність (яка була “ненаукова”), за комбативний воєнницький дух, за порив до величного.

З “живих і ненароджених” ще драгоманівців гірко сміявся Шевченко, насамперед за їх гомоцентризм і спробу детронізації Бога (“немає Бога, тільки я”, тільки суверенна людина); за те, що прикривалися гарними “поступовими” словами; що ніби хтіли “просвітити матір сучасними вогнями, повести за віком”, — на ділі ж несли “з чужого поля великих слів велику силу тай більше нічого”; на ділі ж “перлись на чужину шукати доброго добра, братерства братнього”. Цього “братерства” шукав Драгоманів в обожаній ним московській культурі, в російських соціалістів і в інших, у Сен-Сімона, Фуріє, в анархіста Прудона відкидаючи стародавню “свою мудрість” нашої країни, якою вона колись жила, дихала й світила одному поколінню за другим; проповідуючи чесноти пильного але покірного не вільника; не уявляючи собі майбутнього України інакше, ніж в ролі пятого колеса до тріумфального воза “старшого московського брата”.

Напоена вщерть отруйними думками драгоманівства, наша провідна інтелігенція не потрапила ні зрозуміти вимоги історичного моменту в памятний 1917 рік на Україні, ні очолити великий і прекрасний національний зрив тих вікопомних часів. Збуджені в вогні революції, окрадені з великих традицій і спогадів минулого, маси українські інтуїтивно відчували, що без кривавої війни, як і в 1648 р, прав своїх не здобути... Провід стремів рука в руку йти з Москвою, з “братньою

демократією”, цементувати імперію й боронити її від ворогів! В масах спонтанно прокидався дух Полуботка і Мазепи... Провід п'ятував самостійників як національних шкідників, творення національної армії називалося “мілітаризмом”, а ненависть до займанців — “шовінізмом”... Страх, відірватися від займанця, випити на своїх прапорах привабливе яскраве гасло незалежності, прозирає з кожного рядка центрально-радянських Універсалів.

Брутальна неуступчивість большевиків змусила тодішній провід таки організувати національну війну під гаслом самостійності, а тоді федералісти почали боротьбу за самостійність, соціалісти — воювати з московськими “товарищами”, демократи — правуватися з “братньою демократією російською”, пацифісти — братися за зброю, а вороги національного “шовінізму” — викидати москалів, та їх попихачів з України! Але ця боротьба була накинута і не могло бути в ній щирости, не було її в настроях проводу, а значить і в його акції. Настрій, запал, ідеалізм, посвята й героїзм, все те було в армії, в значній частині широких мас народу, в повстанцях, що виринали тоді, як гриби по дощі; був той настрій в Петлюри, Тютюнника, Безручка, Коновальця, Міхновського і многих інших, але не в думках і серцях соціалістичного переважно проводу в цілості. А підтверджує це знаний факт, що хутко поїхали на поклін до переможної Москви вожді українських головних партій того часу: соціаль-демократів, соціаль-революціонерів і соціаль-федералістів, як М. Грушевський, В. Винниченко, Порш, Чеховський, Севрюк, Ніковський М. Залізник, а з галичан: Ю. Бачинський, С. Вітик, А. Крушельницький, Ф. Федорців, Сіяк, П. Карманський, М. Рудницький, П. Франко, М. Возняк та інші.

Це були люди, що взялися за їм “несродне діло”, до якого не лежало їх серце. Пост фактум, самі вони признавалися, що не “вихолощеним українським марксистам”

було братися за чуже їх психіці діло революційного національно-державного будівництва. Самі признавалися,— в хвилини ширости —що їм, які “вийшли з селянських мас, бракувало вміння розглядати поодинокі події з якоїсь ширшої перспективи”, бо “урвався звязок” між їх духом і духом нашого проводу князівської й козацької доби; що бракувало їм того, що “провідні верстви інших народів вже мали в крові”. Признавалися, що їх самих відзначала “наївність, безкритичність, надмірна вразливість на дрібниці і сліпота на великі справи”, недостача витревалости, та провідної ідеї; а особливо признавалися вони — **“брак нам змислу панування, змислу правління”**; там, “де йде про нищі уряди, дрібні справи, малі обовязки, то ще пів біди, але не вміємо ми сидіти на вищих стільцях і мати діло зо справами ширшого зарису, не вміємо обіймати зором речей як цілости, лиш з правила звички переходимо до другорядних справ”. Репрезентативна постать демопросвітянської України тої доби (В. Королів-Старий) кається на вигнанні: “ми всі не підготовані були і робили те, чого зробити не могли. Цілій нашій справі все бракувало глибини, всі думки наші були імлісті”, бракувало дійсних вождів, “що без них маса, отара овець”. Про ідеолога цієї інтелегенції писав Іван Франко, що ідеї Драгоманова були “наївними міркуваннями мужика, що не бачив світа і не потрапить піднятися думкою до зрозуміння вищої суспільної організації понад свою громаду, або свій повіт”. Зідливу характеристику цього відламу української інтелігенції — заким ще став сам її оборонцем, дав Ю. Липа в однім мало знанім вірші “Жебраки при дорозі о ялмужну прощячі”:

Виведу я націю на роздоріжжя,
Попхинькаю над нею,
Пограю на лірі, —
Може подивуються такій горячій вірі
Інші народи з моцею своєю.
Скажуть: — то уштине дитя хороше,
Співає пісеньки, не бунтує,

Не стремить щоб щось злого зробити, —
Випадає похвалити ці діти
І державність дати.
— Хай нам світить надія!
— Хоч би й без дати!
— Хай скінчиться веремія
Малоросійського гевала!
— Лиш не треба, на Бога не треба,
Щоб вона повставала, вбивала!

А тих драгоманівських політиків, що проти волі пішли в національну революцію, виведено у вірші про “Людей худих, у важкі панцирі й мисюрки повбраних”:

— Ой тяжко брате,
Меча брати!
— Як би так зробити війну без погару?
Як би так зробити націю обережно, потихеньку,
Годувати її книжечками у затишному курничку
І вивести на світ готову, першорядну, без боротьби
Перехитривши всіх!
Нї! Не сваригись, не гнітити дикість
Тупоту і підсвинків з чужими агентами,
Нї, зробити всіх президентами:
Любиш, Саво, сало?
Маеш, Саво, сало!
І ще тобі мало?

От головню в такій ментальности величезної частини нашої провідної інтелегенції, неприготованої до чужої їм ідеї самостійности і боротьби за неї, і треба шукати причин невдачі національного зриву 1917 р., не — як пишуть соціялісти — “у несвідомості народу”.

Таких політиків в Галичині картав ще Франко: “коли писав він, траплялося комусь з русинів виступати перед народом, то дві кардинальні точки були: ми всі, русини, і повинні держатися купи, і ми повинні дякувати найяснішому цісареві за його безмірні добродійства і просити в нього ще того і того”. От та порода льяоляних русинів або “самоотверженних малоросів” плодилася подостатком на Україні. Для них — писав Франко — політика була тільки “циганством і крутарством”. Тяжко було їх відірвати від буденної праці сліпучим видовом ідеалу. Пощо блукати в пустині за марево обіцяної землі?

Ті слова про обіцяний край
Це для слуху їх казка,
М'ясо стад їх, і масло, і сир,
От найвищая ласка!

Так відповідали Мойсееві жиди в поемі Франка. Так відповідали не раз і наші Датани й Авирони всім, що намагалися вирвати їх з буденних занять в мандрівку до свободної землі....

Більш, ніж 30 років минуло з часів 1917 року, але тип драгоманівського політика серед нашої інтелігенції не зник. Під напором нових українських сил, він в дефензиві, але ще затроює повітря національного життя. Незнищиму породу малоросійських і рутенських Санчів-Панчів стрічаємо часто й тепер. В нашу, на правду “кінецьсвітню”, добу, коли перемогу дасть тільки віра, тільки героїзм, тільки посвята й боротьба, — є політики які думають здобути свободу “без пожару, потихеньку, обережно”, видурити, вижебрати її, “перехитривши всіх”, причепившись до возу того чи другого побідника. . .

В нашу добу, коли в тяжких муках ступає нація на Голготу; коли тільки безмежна віра і за неї пролята кров є запорукою воскресення, — тих, що сходять на хрест, називає дехто бандитами, в найкращім випадку, дурними романтиками. В пресі підвладній таким “політикам” забороняють про тих “бандитів” згадувати. В таборовій пресі кретини від політики не посідалися з радости, коли — як їм здавалося — чехи з москалями тих “бандитів” остаточно винищили: тішились, що “мрійницький період” історії нашої нарешті скінчився, що хлопчачки побавились і тепер порядні люди робитимуть “реальну політику” по почекальнях і передпокоях сильних світа цього, вижебруючи і вишахровуючи самостійну неньку, “перехитривши всіх”...

В нашу добу міжнаціональних і міжособних воєн — рекомендує де-хто “не роздувати” повстанські самостійницькі рухи “в явно безвиглядній ситуації”, а нато-

мість радять занехати “романтичну політику” і “тверезо, реально подивитися на світ”... Ради, які в 1942 р. в видаванім німцями “Новім Українськім Слові” в Києві —уділяли гестапісти і інфільтровані до них агенти НКВД!

Не тільки “тверезі політики” не думають про “свою силу” в своїй хаті, вони не думають і про “свою правду”. Осоружна їм взагалі ясна, незмінна думка — це звать вони “доктринерством”; останні могикани українського соціалізму починають перепачковувати на еміграцію замасковані ідеї московського більшевизму; твердять, що цілі московської революції 1917 р. були й нашими цілями; що видвигнута нашою революцією ідея самостійности державної показалася “нездійсною”, що “такої України не може бути”! Вони накидаються на український націоналізм за те, що той “не сприймає змін, які внесла в український світ революція 1917 р.” — цебто більшевицька. Певно, що націоналізм тих ідей не сприймає! Не тільки не сприймає, він їх відкидає, відкидає в цілости революцію більшевиків, зроблену для скріплення більшевицької імперії і для душення свободи й незалежности України. Він відкидає антирелігійні ідеї більшевизму; відкидає його ідеї політичні — ідеї чужого тоталітаризму; відкидає його соціальні ідеї — ідеї людської кошари, хоч як їх наші соціялісти — у формі колхозів — і захвалюють!

Не може дати своєї санкції націоналізм ані затрутим більшевицькою пропагандою наддніпрянським соціялістам, ні їх галицьким “товарищам” радикалам, які по загарбанню Галичини, заофірували свою “льоальну співпрацю” наїздникові, відкидаючи всякий “саботаж і шкідництво”, просячи дозволити їм “взяти позитивну участь в культурнім і господарчім будівництві країни” під Москвою, цебто в нищенню релігії і церкви, в руйнації й плюндруванню села, і в переслідуванні “авантюриків”, які не хилять шиї в чуже ярмо.

Відкидаючи ясну власну ідею національну, відкидаючи — як засіб — збройну за неї боротьбу, цей сорти політики, відкидають і потребу створення окремої — сильної духом, думкою і характером — батави людей-провідників, якаб ту ідею здійснити намагалась.

В наші часи стрінете серед “батьків народу”, вчорашніх комуністів, які — “покаявшись” — зараз за це дістають командні становища в спільноті!

В наші часи, коли така нагла є потреба широко-закроєної протикомуністичної кампанії, знайдете “вождів”, що на спілку з комуністами затикають рота тим, що проти комуністів виступають! Знайдете “патріотів”, обсіпаних гонорами, але яким найкраще присталаби назва, дана їх предкам Шевченком, — назва “донощиків і фарисеїв”. Які не соромляться, подібно євангельським фарисеям, очернювати своїх противників як “ворогів кесаря”, щоби — ховаючись за лаштунками, нищити їх чужими руками. Яким рідний край є черговим бізнесом, а народня справа дійною коровою; яким їх партія є крамничкою для полагодження особистих, чи інтересів кліки; які коло себе збирають всяке шумовиння “аби інтерес ішов”; які, називаючи себе демократами, уживають найгірших метод тоталітарного партійництва, щоб утриматися коло громадського пирога.

Заплющувати очі на ці відомі зявища булоб злочинном. Бо вони є початком катастрофи. Коли в провідну клясу вслизуються подібні провідники, тоді треба бити на сполох! Стоїть в Євангелії: коли сліпець вестиме сліпого, обидва впадуть у яму. Проблема проводу, в сто разів важніша від інших, набирає в наші часи, особливо великого значіння, і якраз цієї проблеми не хочуть бачити сучасники, займаючись всякими іншими, які нічого не варті без вирішення отої, найважнішої з усіх. Який глузд виробляти програми, закладати партії, творити обєднання, коли хитається фундамент, на яким будується?

Велика частина провідної інтелігенції української між першою й другою війною, це був зовсім інший тип психічний, який нічого спільного не мав з великими тінями нашого славного минулого, що формували історію України варяжських і козацьких часів. Ці “тверезі політики” — бояться розгорнути українську ідею в усій її широчині; стараються загасити комбативний дух, що знов віджив на Україні; не думають про провідну клясу як про здисципліовану, дібрану на засаді суворої селекції верству “лучших людей”. Їх відповідь на питання — хто має вести націю, до якої мети і якою дорогою? — тотально рижниться від відповіді, яку давали наші предки і деякі сучасники та учасники визвольних змагань часів першої і другої війни, прозвані “романтиками” і “авантюристами”. Предки твердо знали, що права можна мати тільки “през шаблю”, що великі річі осягають великі люди, не крутії, комбінатори, хитруни, посібілісти, засадничі вороги великих цілей і великих зривів. Негуючи ті цілі, “тверезі політики” проскрибували й чужі їм чесноти, без яких наша давнина й не мислила собі ідеального провідника: твердість характеру, розмах думки й сміливу волю. А без цих прикмет вдачі, коли хто попадав у провід народу, нічого легшого не було для противника як його обдурити, залякати або підкупити.

Бо проводарів, що мають хлопський сприт, замість державної, мудрости — легко одурити обіцянками-цяцянками, як це робили большевики.

Бо проводарів, байдужих на великі ідеали, а які дбають лише про привату, — легко підкупити.

Бо проводарів, що не мають відваги до чинів великого розмаху і ризку, — легко залякати.

В давні часи вступ у члени провідної верстви вимагав суворого добору, а членство суворої контролі і чистки. Толерантними стали новітні “народолюбні” часи! І нема такого промаху (висловлюючись лагідно),

якогоб не дарувало чуле серце модерного народолюбця свому вибранцеві, скоро він вже засів на якімсь президентським кріслі. Коли такі звичаї запановують в проводі, він вже зогниває а з ним пропадає й спільнота.

Цей сорт політиків, який особливо намножився за останні 20-30 літ, існував і давніше, домінуючи в доби занепаду і зникаючи з політичної сцени в епохи національного розцвіту.. В кожній нації є різні типи проводарів. Де-інде є Де-Голі і Тореси, Михайловичі і Тіти, Маршали і Волеси (і вони між собою не обєднуються). **Є такий поділ і серед нас**, а сягає він далеких історичних часів. За татарщини — одні кривавилися в війнах, а другі — так звані татарські люди, корилися наїзникові. За Хмельницького були Богдани і Богуни, а були й Киселі й Барабаші, які не хотіли повставати, тільки “з ляхами, мостивими панами, у мирі хліб заїдати”, у їхній службі. Далі, були Мазепи з Орликами, і — Іскри з Галаганами. Були Хмельницькі — було й “варшавське сміття”, були Мазепи — і “грязь Москви”. Всі українці — брати по крові, але й Авель з Каїном теж були братами... За наших днів були Петлюра, Коновалець, Тютюнник і Міхновський, — а були й Грушевський з Винниченком і Тичина, які як визволителів славили тиранів Кремля.

І всі ті Барабаші і Грушевські, всі виклинають противників своїх як національних шкідників і авантюрників, фанатиків і шовіністів, що не за голосом холодного розуму йдуть, а за безконтрольними емоціями. Всі бідкаються над марно пролитою кровю народу, над непотрібними жертвами... На діліж як раз вони є невільниками своїх емоцій — емоцій страху. Головно ходить їм про те, щоб — крий Боже — буря не зірвала вигідного даху їм над головою, над затишною домівкою! Щоб деревця не поламала в їх затишнім садку! Це ті, що в їх серцях згасла відвага, а в їх мозок, у тую — казав Шевченко — “кістяну комору налізли

свині із надвору” і там утвердили свою ідеологію, ідеологію сажа з його щасливими мешканцями, що лиш знають або в болоті розкошувати або під ножом верещати. Недоступна їм свідомість, якою очищуючею бурею буває Хмельниччина! Як випростовує вона зігнутий хребет не одного Яреми, як на верх видобуває все сильне й шляхетне, чисте і героїчне в народі! Як змітає з поверхні всю погань! Хоч при цім може й дерева погне чи зламає в затишних хуторцях “татарських людей”... Хоч не дасть вже більше їм з тими чи іншими “мостивими панамі” смачно свій хліб заїдати.

Так як між хмельничанами і лейстровиками; як між мазепинцями і Галаганами; як між Шевченком і Драгомановим, між Петлюрою і Винниченком, так і тепер не встановити згоди між теперішніми “татарськими людьми” і новими силами України, тим новим і водночас стародавнім предківським духом, який ось вже 30 літ як прокинувся знов на нашій землі, вбиваючись чим дужче в силу, поборюваний і Москвою, і нашими фарисеями. Особливо це трудно зробити у нашу добу, коли світ весь розколовся на два табори — сили християнства і сили Сатани; коли — писав апостол Лука — розкол вдереться навіть в родині, де буде двоє проти трьох і троє проти двох.

Європа і не тільки Європа, переходить добу горожанської війни, подібну до тої, що переходила Франція за своєї революції тому 150 літ з лишком. Там повстали дві “партії”, з яких кожна вважала, що угода з другою виключена, що між ними можлива тільки боротьба. Третя “партія”, неутральна, приставала до кожного переможця і плелася в хвості подій. Свою печать на майбутнє обличчя країни наклала не вона, а одна з тих скрайніх партій. Подібно й сучасна Європа, сучасний світ. Доба стагнації, впорядкованих відносин в суспільстві на разі проминула. Нормальна держава ніде більше не існує: або вона спирається на безнастанний терор,

щоб в страху тримати до неї ворохобні сили суспільства (як в Росії), або — де-інде — є іграшкою в руках тих чи інших — що борються за владу — сил: робітничих союзів, юній, партій, різних міжнародних тайних і явних організацій. А боротьба їх в тім, що кожна стремить до ідеалу, що **виключає** ідеал противної сторони, претендуючи на виключне пановання. Головні сили, на які розкололася тепер суспільність — це сила комуністична і антикомуністична, сили тоталітаризму і сили, що апелюють до старих традицій і підстав європейської, християнської цивілізації. Пролетаріят є переважно в тим першій таборі, селянство — в другім. Фронт боротьби не покривається з міждержавними границями, **він іде впоперек кожної держави, перекроєє кожду націю.** А між тими двома силами знаходяться “невтральні”, західня “Керенщина”, оті власне соціялісти, ліберали і деякі “демократи”, які або тихо з комунізмом симпатизують, або угодою з ним чи толеранцією до нього думають якось від потопу врятуватися. Тому керенщина й не висуває ясної ідеї, ані не хоче готуватися до боротьби, яку не вважає неминучою. **Тому й роля її в тій громадянській війні, що вже шаліє в світі — буде такаж жалюгідна як і роля російської керенщини..**

Наша керенщина добором луччих не цікавиться. Її цікавить тільки так зване “обеднання”. Воно має бути універсальним ліком на всі політичні недуги. Чи справді помагає на все — обеднання?

Під час революції 1917 р. — всі українські партії були **обеднані** в Центральній Раді, а всі партії в Росії були **розеднані**, і большевики провадили горожанську війну з усіма — правими, лівими, монархістами й соціялістами. І всеж **розеднана Московщина** перемогла **обеднану** Україну. Чому? За революції, шматована, **розеднана** кривавою міжусобною війною Франція перемогла коаліцію **обеднаної** Європи. Чому? Чи не тому, що не в самому **обеднанні** сила?

Справді, сила не в числі, але в чимсь іншій! Положіть на терези з одного боку десять яєць, а з другого десять цеглин, останні переважать. Сила не в кількості, а в якості, в вазі, в динамізмі. Ось чого не треба забувати! Об'єднання тоді тільки буде міцним, коли буде злукою **лучших, не всяких!** Коли об'єднаєте в горщику капусту, бульбу, стару підошву і здохлого кота, — не смакуватиме таке об'єднання! З доручення папи намалював Мікель-Анджель образ хаосу до Сикстинської капелі. Як уявив він собі хаос? Як **саламаху ріжнородностей**, які нормально не бувають і не сміють бути змішані, не можуть бути "об'єднані". Все було всуміш на тім образі: володарі, єпископи і розбишаки, поети з лірою й кати, володарі й бандити, злодії й судії. Мішанина чужородних елементів, добрих і злих, **в якій безнадійно потопали добрі.** Ось таке об'єднання проповідують наші "тверезі політики", приймаючи до своєї компанії всякого, аби їх тримався і на все годився, не входячи в те, як стоїть справа з його характерністю, особистою чесністю і пр. Ліплючи такі "об'єднання" вони **не впорядковують хаос, а його поглиблюють.** Це буде таке об'єднання, як в притчі про кукіль і пшеницю. Тим часом коли під час жнив пшеницю кладуть окремо в клуню, а кукіль вяжуть в снопи, щоб спалити. Ось про що не думають прихильники механічного об'єднання. **Завданням часу є не збільшувати хаос, а відділити кукіль від пшениці!**

Кажуть, — всяке об'єднання добре, чим більше, тим ліпше! Чи ж справді?

Пригадаймо історію судії Гедеона з Біблії. Бог вибрав його для війни з Медіянами. Той зібрав велике військо і сказав Господь Гедеонові: — **забагато людей в тебе**, так що не можу віддати Медіянів в їх руки. Гукни, щоб чули люди: хто почувається боязким, хай вертається до дому. І вернулося людей 20 і 2 тисячі, так що лишилося тільки 10 тисяч. І сказав Господь Гедеонові: — **все ще забагато людей!** Веди їх до водопою, щоб мені

їх там випробувати. Про якого скажу тобі: цей хай іде з тобою, той і піде; а про якого скажу: цей хай не йде, той і не піде... Повів Гедеон людей до водопою і сказав Господь Гедеонові: — хто хлєпатиме воду язиком, як пес, того постав окремо; так само і того, хто стане на вколішки щоб напиться води. Налічено тих, що хлєп-тали з руки, 300 люда, всіж інші ставали навколішки, щоб напиться води вигідніше. І сказав Господь Гедео-нові: — трома сотнями люду виратую вас і подам воро-га в руки ваші, усіж інші хай вертаються в домівку свою... Так переміг Гедеон **не кількістю, а якістю** людей, відбором найкращих, які не боялися великого діла, не тужили за домівкою, не дбали за вигоду, хлєптаючи як-будь воду, думаючи тільки про справу. **Якість** перемогла, не кількість, **відбір, не “обеднана”** мішанина всіх.

“Реальні” політики голосять: “все, що обєднує українців — буде Україну, все, що розєднує українців — руйнує Україну!” **Це явний нонсенс!** Що, колиб якась група забажала обєднувати всіх українців, без розбору, чесних — з шахраями, ідейних — з провокаторами, чи спричиниласяб вона до збудовання України? І навпаки, чи не спричиниласяб до цього збудовання інша група, яка без пардону виміталаб з поміж себе все хитке, під-ле й підозріле? Мабуть пригадуючи зворіт з Євангелія, писав Гоголь: **“Бог не обєднує ріжче по сути, Бог лу-чить спільне по духу”**. Обєднання, яке не хоче бути за-суджене на безчин, або розвал чи сторпєдовання про-вокацією з середини, — повинно бути злукою людей, **оживлених однаковим, спільним всім духом, зєднаних на підставі суворого добору, старанного пересіювання.**

Чиж можливе обєднання цілком духом ріжних лю-дей? Де буде їх спільна база для чину?

Яку спільну базу ідейну для чину, в якім обєднанні знайдуть люди, що хочуть відбудувати державу, і то так, як відбудовувалися всі держави, боротьбою і си-люю, — з “реальними політиками”, які думають лиш

про рідну мову й пісню”, яку хтось колись їм дасть за чемність, або “льояльну співпрацю”; які завше “не-актуальною” вважають боротьбу за свободу? Яка спільна база, в якій обєднанню знайдеться між людьми залюбленими в наші старі великі традиції — і тими, що разом з Драгомановим, ті традиції відкидають, заміняючи традиціями Маркса і Прудона, чи російської революції; які теперішнім традиціоналістам закидають те саме, що закидав Драгоманів Шевченкові: що “шукав ясного ідеалу державного порядку не попереду нас, а по заду”, саміж знаходячи той “ідеал” в колхозах і московській “конституції”? Як можна обєднати психіку українських державників з психікою “дячків отечества чужого”, або з ментальністю людей типу наддніпрянських соціалістів чи галицьких радикалів, або ундистів? Або яку спільну ідею, для чину знайдуть нові хмельничане, люди для яких ідея є ідеєю, з тими, для кого вона тільки фраза для притягування маси і для роблення інтересів партійної крамнички?

Щож спільного знайдуть між собою ті різні породи людей, коли те, що одні звать боротьбою з злом, другі називають “некультурністю” і “киринею”? Коли те, що одні звать трусістю — звать другі “гуманністю”; що одні картають як потурання каналії, другі хвалять як “толеранцію”; що одні підносять як героїзм, другі — знов плямують як “розбишацтво”? Коли те, що в перших є вірність ідеї і бажання боротись за неї до загину, є в других — “ексклюзивністю” і “фанатизмом”? Що в одних зветься безпринципністю й безхарактерністю, то в других є — “обєктивністю”, а привязання до правди своєї — “доктринерством”? Що знайдете спільного між тими типами, коли те, що одні ганяють як хамелеонство, другі величають як “тверезий розум”, а “державницьким розумом” те, що для перших є тільки крутіством?

Та друга порода нашої інтелігенції, яка хоче уда-

вати з себе національний провід, дуже нагадує тих фіглярів, недорік, сліпців і “шпигонів” Котляревського, або “жебраків при дорозі о ялмужну просящих”. Обеднані, чи розеднані, ніякої держави вони в найсприятливіших обставинах не збудують. “Хочеш бути царем? — питався Сковорода, — нащож тобі елей, серце скипетр? Це тіль, масло... Здобудь собі серце царське!”... Вінець і скипетр є акцесуари лише, може ї потрібні, але хто вбирається в них, хто чіпляє собі титули “батьків народа” і думає правити ним, маючи душу жebraка, фігляр чи шпигуна, — той приведе до катастрофи може й не себе, але народ, з ким і якби він не обеднувався.

В старовину знали ми, що силу спільноті дає не безвладна мішанина — аби більше! — а здисциплінований гурт людей чесних, відважних, сильних характером і справі відданих. В Універсалі Остряниці читаємо: “а козаків лейстрових, отродків і одщепенців наших, для власних їх користий і приват своїх о упадок отчизни недбаючих, —яко їдовитої ехідни стережіться!” Предки наші знали, що їдовиту ехідну, хоч “рідну по крові”, до гурту не приймається; з нею не обеднуються; що паршива вівця усе стадо псує. Про це писав один знаний політичний письменник наш: “знайте, що не буде ніколи держави української, доки дейнецтво і опришківство, яке ідею України від віків обсіло, не буде прочищене українськими, а не метропольними, польськими, чи московським руками”.

Пригадайте, як обеднував Україну Хмельницький! Чи сїдав він до одного столу з Кисілем, чи з лейстровиками? Ні, він зібрав громаду людей спільного духа, характерних, готових на все; з ними пішов на своє велике діло, а коли своїми чинами заблїсла та громадка на всю Україну, тоді зголосилися до нього Виговський, Кричевський, Немирич та інші. Прийшла і маса, поспільство. Ось як доконали хмельничане обеднання на-

ції! А Киселів, Барабашів та лейстровиків, як сміття, геть викинули. Так повстає всяка нова еліта народу: шляхом добору, гуртування луччих і висортування гірших; боротьбою з зовнішніми неприятелями і з “рідними” шашелями в середині власної спільноти.

Обеднання повинно і мусить бути. Але обеднання людей одного духа, гарячої віри і випробованого характера! Людей ідеї! Добір краших! А всю спільноту обеднає тільки такий провід, тільки таке обеднання, в яке маси вірять, в його чесність, мудрість і мужність, в його характерність. Обеднають націю чи суспільність тільки люди, які викрешуть в неї запал, посв'яту, порив; люди, які хочуть вести і знають точно куди і як. Не зроблять цього ніякі обеднання, в яких тон надаватимуть вожді з ментальністю покутного адвоката, або “спеца” від дрібних махльоек; які не вміють бачити завтра, ані не розуміють сьогодні. Такі як Гедеонові тисячі, малиб вернути до дому, до своїх приватних справ, робити на них, а не народній справі інтереси.

Кого цікавить конкретне питання — де та група, товариство, чи орден (коли думати, що вони вже є), які моглиб повести народ, нехай відповість собі на питання: **з яких людей** та група складається? Як що вони посідають ті прикмети провідної класи, про які, як про позитивні, згадано вище, то така група має шанси стати проводом і заслугує підтримки; якщо на чолі групи стоять оті “фіглярі” і “шпигони”, — ніхто з нею не повинен обеднуватися, бо таке обеднання доведе або до катастрофи, або до хаосу. Невже на правду гадає хтось, що провідники, які журяться тим, кілька відсотків скинути зо своєї програми, щоб добити інтересу з противною партією; або тим, який емігрантський уряд є більше легальний; або тим, який дохід принесе їм служба рідному краю; яким так імпонує фотографування в оточенні вдячного народу, або які думають у передсінках чийсь Україну вижебрати, — не вже хтось думає,

що такі провідники ставлятимуть успішно чоло антихристові та його воїнству? Чи не є вони засмішні поста-ті на таке завдання?

Не створені наші дні для таких “вождів!” Часи, ко-ли падають тисячлітні політичні будівлі; коли руйну-ються підстави соціального укладу, до якого ми звикли від 2000 літ; коли московський Іслам підносить меч на релігію, ісповідану довгим рядом поколінь наших пред-ків; коли, як в часи Калки, Полтави чи Батурина, ріша-тиметься доля України на многі сотки літ, — такі часи не нагадують в нічім епохи мирного будівництва з їх діями мирної, “буденної праці”, з чеснотами пере-січної людини. Наша доба подібна до інших епох: до епохи розвалу Риму, переселення народів, столітньої вій-ни, або татарщини, чи Хмельниччини. Такі епохи не дріб-них грачів, і комбінаторів вимагають, ані їх міжпар-тійних, міжконтинентальних чи міжпланетних обєднань. Вони потребують нових людей формату Еція, Карла Мартела, Жанни Д'Арк, Хмельницького, Вишенського, чи Дмитра Вишневецького; людей, якіб горіли ентузі-язмом для ідеї, щоб сліпучим світлом горіла вона, як віра Христова в душах апостолів; щоб не вгнутою ро-била нашу волю.

Ці нові люди ростуть на сплюндрованій і зганьб-леній займанцєм, але випробованій й загартованій в пек-лі останніх 30-х літ України. Там тисячі засуджених бу-ти Яремами “хамовими синами”, обертаються в войов-ників Галайдів; крила їм виростають, які мали за пле-чима предки їх в добу Корсуня, Конотопа, Полтави. В них втілюється дух тих предків. З них, як за часів козач-чини, можуть повстати ті, які виведуть націю “із тьми, із смраду, із неволі”, коли знайдуться між ними Кри-чевські, Немиричі, Морозенки і інші вікопомні постаті Війська Запорозького. Епоха наша на Україні дуже по-дібна до тої, перед 1648 роком...

Це нове плємя, яке родиться там, знає — так пише

оден з його поетів — що з їх мрій і чинів вже “глядить майбутня плоть”, завтрішня дійсність. Вони знають, що світанок встане “народжений із мук” там, де кожне, найменше життя “зродилося й виросло з крові”; там, де тисячі ідуть на хрест, але їх “твердо ступає нога”, як мучеників колізея. Це ті, що свідомі уже свого післанництва; які твердо знають, що їм “правда світить з віч”, їм — “свідкам пекла на землі”; що цю правду мають вони принести байдужому і забріханому світу. Про себе кажуть вони — “по світі всім ідемо, мов пророки, втерявши все, неласі земних благ”, “ми розумом і духом вищі”, які прийшли, щоби “сліпим, незрячим путь в життя вказати” бо тими є вони, в кого “вогнем спалахує душа”. Це мусять бути фанатики нової правди з широким розмахом думки, з грандіозними напрямними, люди великого формату, з тими “твердими руками”, що формують нації й держави, з тим “орлім оком”, яке в далекім майбутнім накреслює Богом проложені шляхи. Вони, такі лиш здолають зробити справжнє обеднання, не фарисеї, які тільки Варрав та Юд притягають до себе, а замість Богів, чужому ігемонові кланяються.

“Достойними достойная созидатися і чесними чесная совершатися обиче, і через годних людей годнії речі бувають справовані” — ці слова повинні стати пригадкою в наші жорстокі й відповідальні часи. Коли ні, такою катастрофою скінчиться для нас нинішня доба, як доба започаткована 1917-м роком. В страшний час Божого гніву, який вже гряде, якого тінь вже впала на нас, проблема проводу, творення нової касти нового “лицарства Запорозького”, відмітання кукіля від пшениці — є справою першої ваги.

Як вона вирішиться, від того залежить наше національне життя чи смерть. Людина, що оглядала власними очима початки гангрени, яка зжирає тепер нашу цивілізацію, Едмунд Борк, перестерігав під час революції у Франції: “як маса, ми не можемо бути полишені

самі собі. Мусимо мати провідників! Коли ніхто не захоче повести нас правим шляхом, ми знайдемо поведатирів, що запровадять нас до ганьби й руїни!"

Пересторога, яка ніколи не була такою начасною, як нині!

ПРИМІТКА

Ширше висвітлені питання провідництва в книзі тогож автора "Дух нашої давнини" (Традиціоналізм), 1944, вид. Ю. Тищенка, сторін 272.

PALEONTOLOGY